

LBRIS

We know
books

Barbara Coloroso

Agresorul, victima și spectatorii nu tocmai nevinovați

De la grădiniță până la liceu și nu numai:
cum să întrerupem ciclul violenței
și să creăm comunități cărora le pasă

Traducere din limba engleză
ELENA ARHIRE

LITERA
București

Cuprins

Introducere 11

*Prima parte:
Agresorul, victima și spectatorii
nu tocmai nevinovați*

Capitolul unu
Trei personaje și o tragedie 23

Capitolul doi
Statistici: cifrele din culise 33

Capitolul trei
Ce este și ce nu este bullyingul 49

Capitolul patru
Agresorul 119

Capitolul cinci
Victimele 125

Capitolul șase
Spectatorul nu tocmai nevinovat 152

Capitolul șapte
Neînfricații – martorii, cei care rezistă
și cei care apără..... 166

**Ruperea ciclului violenței și crearea
de comunități cărora le pasă**

Capitolul opt	
Moștenire de familie	177
Capitolul nouă	
Un agresor în casă?	203
Capitolul zece	
Un copil agresat în casă?	230
Capitolul unsprezece	
Cum să devii din spectator un neînfricat	264
Capitolul doisprezece	
Cum să-i păstrăm pe tineri implicați, conectați și în siguranță în lumea internetului	281
Capitolul treisprezece	
Școli cărora le pasă, comunități implicate	301
ANEXA 1: CUM REACȚIONĂM LA CYBERBULLYING (HĂRȚUIREA CIBERNETICĂ)	333
ANEXA 2: TERMENII UTILIZAȚI PE INTERNET ȘI PE REȚELELE SOCIALE	339
ANEXA 3: CUM REACȚIONĂM LA REVENGE PORN (PORNOGRAFIE NECONSENSUALĂ)	344
MULȚUMIRI	347
SURSE	351

Introducere

Îmi voi aminti întotdeauna și nu voi uita niciodată

Luni: mi-au luat banii.

Marți: mi-au spus în toate felurile.

Miercuri: mi-au rupt uniforma.

Joi: îmi curge sânge din tot corpul.

Vineri: s-a terminat.

Sâmbătă: libertate.

Ultimele pagini din jurnalul lui Vijay Singh, de treisprezece ani. A fost găsit duminică spânzurat de balustrada de acasă.

Neil Marr și Tim Field,

Bullycide, Death the Playtime:

An Expose of Child Suicide Caused de Bullying

Bullyingul este o problemă de viață și de moarte pe care o ignorăm cu riscul punerii în pericol a vieții copiilor noștri. Nu mai este o chestiune care poate fi minimizată și banalizată de adulți, tratată cu superficialitate, trecută cu vederea sau negată. Zi de zi, mii de copii se duc la școală măcinați de frică și de neliniște. Unii pretind că sunt bolnavi pentru a evita să fie batjocoriți sau atacați în drum spre școală sau în curtea școlii, pe coridoare și prin băi. Alții reușesc să pară bolnavi la școală pentru a evita actele de hărțuire din vestiare. Copiii care sunt victime ale bullyingului își petrec mult timp încercând să găsească diferite căi pentru a evita trauma și le rămâne puțină energie pentru a învăța, a se implica în activități constructive sau a menține relații sănătoase cu colegii lor.

Prima parte

***Agresorul, victima și spectatorul
nu tocmai nevinovat***

Uneori mi se pare un lucru curios, de cele mai multe ori mă enervează și pe alocuri mă uimesc toate aceste idei legate de agresori, victime și martorii care păstrează tăcerea. Incapacitatea noastră de a gestiona fenomenul de bullying în moduri pașnice și eficiente ne trage de mânecă din toate titlurile de știri. Pe deasupra, există o linie pe care o depășim mult prea des, atunci când victima devine agresor. Ideea că a fi exclus, evitat, ridiculizat, ostracizat și agresat fizic merită răzbunare și violență este doar una dintre ideile înjositoare pe care le îmbrățișăm cu bună știință, creând un leac mai rău decât boala în sine.

Dianne Reeves,
într-o scrisoare adresată autoarei

Capitolul unu

Trei personaje și o tragedie

*Întreaga lume este doar o scenă,
Și oamenii sunt toți numai actori:
Ei intră-n scenă, ies, și fiecare
Mai multe roluri joacă...*

William Shakespeare,
As You Like It, Actul 2, Scena 7

Actor: O persoană care se poartă într-un fel menit să-i inducă în eroare sau să-i impresioneze pe ceilalți.

Actor de personaj: O persoană specializată în interpretarea unor personaje neobișnuite sau deosebite.

A repartiza în roluri de aceeași factură (typecast): A-i oferi unui actor roluri de aceeași factură, astfel încât artistul începe să fie asociat numai cu acest tip de rol și nu mai este luat în considerare pentru alte roluri.

Agresorul, victima și spectatorul nu tocmai nevinovat sunt cele trei personaje care joacă într-o tragedie pusă în scenă zi de zi în casele noastre, la școală, prin locurile de joacă, pe străzi și la serviciu. După cum transpare limpede din exemplele menționate în introducere, vorbim despre o piesă reală, iar consecințele sale pot fi fatale. Un copil care joacă rolul „agresorului” se îmbracă, vorbește și intră în personaj, la fel cum fac „victima” și „spectatorul nu tocmai nevinovat”. Cartea de față se concentrează pe atitudinea, cuvintele, acțiunile și consecințele intersectării dintre aceste elemente. Copiii mici pot încerca să joace toate cele trei roluri și le interpretează pe fiecare în parte cu o ușurință relativă, apoi aban-

donează rolurile de agresor și victimă pentru a deveni unul dintre spectatorii nu tocmai nevinovați. Unii copii joacă atât rolul agresorului, cât și pe cel al victimei și pendulează fără probleme între cele două identități. Alți copii ajung să se asocieze cu unul dintre aceste roluri stereotipe, fiindu-le aproape imposibil să iasă din rolul cu care au ajuns să se identifice, fără a avea șansa de a-și dezvolta abilități sociale mai constructive sau relații personale sănătoase.

Asumarea unui rol de aceeași factură aduce în discuție **problema limbajului**. Ca fostă profesoară, am văzut cu câtă ușurință și în mod cu totul neproductiv poți folosi limbajul ca pe un fel de scurtătură menită să descrie un diagnostic și un copil într-o singură entitate, utilizând termenul de parcă ar îngloba toată identitatea copilului în cauză. Un copil care suferă de diabet este identificat ca fiind un *diabetic*, un copil cu epilepsie este un *epileptic*, un copil cu astm este un *astmatic*, un copil cu dizabilități de învățare este un *copil cu probleme la învățatură*. Este nevoie de mai mult efort și de câteva silabe în plus pentru a spune un *copil care suferă de epilepsie, un copil care suferă de astm, un copil care are deficiență de învățare*.

Merită să ne dăm mai mult silința și să folosim mai multe silabe pentru a nu defini un copil doar prin boala sau dizabilitatea de care suferă.

Așadar, de ce să folosim conceptele *agresor, victimă și spectator nu tocmai nevinovat*? Unii autori susțin că o etichetare a participanților la un episod de bullying înseamnă a le atribui un rol stereotip și a-i împiedica să iasă din rolul negativ. Acești autori preferă să se concentreze pe schimbarea de comportament și să evite o catalogare a participanților: *persoana care agresează, persoana agresată, persoana care observă*. Se pune accentul pe furnizarea de alternative pentru cei care participă la actul de hărțuire sau care sunt supuși la aceasta.

Alții autori folosesc etichete pentru a le acorda intenționat copiilor roluri, analizând problema bullyingului în alb și negru, ca pe un soi de scenariu cu personaje pozitive și personaje negative: „Agresorii și victimele lor, jocul vinei și al rușinii”. Din această

perspectivă, este vorba despre o chestiune structurată mai degrabă de ideea *ei versus noi*: dacă scapi de agresor, scapi de problemă.

O a treia opțiune este aceea de a folosi etichete pentru a identifica anumite roluri și caracteristicile de comportament care le definesc. Eu înclin spre această ultimă variantă. Ori de câte ori folosesc oricare dintre acești termeni – *agresorul, victima sau spectatorul nu tocmai nevinovat* – în carte, urmăresc să identific doar un rol temporar pe care un copil îl joacă la momentul dat, în scena dintr-un act care face parte dintr-o piesă mai lungă. Demersul meu nu-și propune să definească sau să eticheteze pentru totdeauna caracteristicile de personalitate ale unui copil.

Scopul meu este de a înțelege mai clar aceste roluri, precum și faptul că, deși un lucru obișnuit în cultura noastră, interacțiunile existente în asemenea jocuri de rol nu sunt sănătoase, nu sunt normale și, cu siguranță, nu sunt necesare. În esență, aceste interacțiuni pot avea consecințe devastatoare asupra copiilor care își asumă rolul oricăruia dintre cele trei personaje, dar și asupra întregii comunități.

După ce înțelegem aceste roluri, ne putem apuca să rescriem scenariul și să creăm roluri alternative, mai sănătoase, care nu mai au nevoie de false pretexte și de violență. Putem redirecționa comportamentul autoritar al agresorului într-o manieră pozitivă, transpunându-l în activități de leadership. Comportamentele pașnice, atente și sensibile ale persoanei agresate pot fi recunoscute ca atare și dezvoltate ca puncte forte. Rolul spectatorului nu tocmai inocent se poate transforma în cel de martor, de participant care se opune violenței sau de apărător: o persoană dispusă să ia apărarea unei persoane hărțuite, să ia atitudine și să se împotrivescă unei nedreptăți.

Copiii noștri nu joacă un simplu rol în scenariile lor, ei trăiesc în realitatea acestor scenarii. Nu se pot duce acasă după un spectacol pentru „a reveni la viața lor adevărată”, deoarece *acasă* este o parte din scena pe care își interpretează rolul. Dar scenariile pot fi rescrise, se pot crea roluri noi, se poate modifica intriga acțiunii, se poate reorganiza scena și renunța la finalul tragic.

Însă actorii nu se pot descurca de unul singuri în acest demers. Noi, adulții, trebuie să ne ridicăm din locurile noastre călduțe – nu ne putem permite să rămânem un public pasiv, distrat, plictisit, îngrijorat sau profund mâhnit. Nu putem să ne îndepărtăm, să punem punct spectacolului și să-l trimitem să se joace pe o altă scenă. Nu putem să izgonim agresorul pur și simplu și să deplângem soarta victimei. Trebuie să renunțăm la roluri, nu la copiii noștri. Copiii noștri au nevoie de o piesă nouă, iar adulții, alături de tineri, pot participa activ la o rescriere completă a scenariului. Totuși, înainte de a ne apuca să rescriem, trebuie să analizăm și să înțelegem tragedia inițială.

Scene dintr-o tragedie

Agresorul, victima și spectatorul nu tocmai nevinovat este o piesă ce comportă mai multe variațiuni pe aceleași teme cu fundal tragic, interpretate de diferiți actori, care poartă costume diferite și rostesc replici diferite.

Decorul este creat din următoarele elemente:

- Un mediu care cultivă și facilitează o supunere oarbă în fața autorității, rutinizarea cruzimii, unde „a fi rău” este norma, precum și denigrarea persoanelor considerate a nu fi vrednice de demnitate și respect.
- O cultură care recompensează agresorii și blamează victimele.
- Școli care susțin că nu au o problemă cu bullyingul, în care este valabilă o ierarhie bine stabilită a găștilor de elevi și care nu au politici, proceduri sau programe eficiente pentru a aborda fenomenul de bullying.
- Părinți care întrușchipează și/sau dau mai departe acasă elementele de bază ale unui comportament de agresor.
- Adulți care nu văd – sau aleg să nu vadă – suferința sau nu aud strigătul de ajutor al copiilor agresați.

Actul I: Să cercetăm cadrul

Agresorul cercetează locul de joacă, studiază celelalte personaje din jur, în încercarea sa de a identifica posibile victime și se uită la cei prezenți pentru a-și da seama dacă vreunul dintre adulți este atent.

Victima posibilă bate mingea în peretele școlii, fără a ști sau a fi pe deplin conștientă că agresorul o observă:

Ceilalți joacă baschet, râd, se bucură de companie și, fără să se gândească prea mult, creează un sentiment de „noi împotriva lor”.

Actul II: Să testăm apele

Agresorul își atinge ținta parcă din greșeală și observă reacția persoanei hărțuite, dar și a celor din jur. Folosește cuvinte brutale și jignitoare pentru a depersonaliza și a denigra victima.

Victima hărțuită reacționează printr-o ridicare din umeri și se face mică, nu se simte în largul ei, se lasă copleșită de frică, dar nu știe ce să facă.

Spectatorii nu tocmai nevinovați întorc privirea sau izbucnesc în râs, oferindu-i agresorului un punct de sprijin și o aprobare tacită. Pentru unii, este o formă de distracție pe seama țintei alese de agresor.

Actul III: Acțiune!

Considerând că ținta este un obiect de batjocură și dispreț – nu un egal –, agresorul îl împinge pe copilul agresat, înșfacă mingea și o azvârle într-un colț al terenului de joacă.

Copilul agresat se îvinovățește pentru că a fost atacat, se jig-nește folosind diferite cuvinte (*Sunt un găgăuță, sunt slab, sunt un nimeni*), se condamnă pentru că nu este integrat, se simte nepu-tincios în fața agresorului, încearcă să raționeze și să-și spună că agresorul nu vrea să-i facă rău.

Unii spectatori se prefac că nu văd și nu aud ce se întâmplă, se îndepărtează de scenă și se simt vinovați că nu l-au oprit pe agre-sor. Se simt și ei nepuțințioși, le este frică și se întreabă dacă vor fi

următoarea victimă. Alți spectatori nu tocmai nevinovați îl încurajează pe agresor sau i se alătură, râd de victimă și încep să-și trimită mingea de la unul la altul. Acest proces de depersonalizare și desensibilizare le permite atât agresorului, cât și spectatorilor nu tocmai nevinovați să comită acte mai grave de violență și hărțuire împotriva copilului agresat.

Actul IV: Momentul de încurajare

Agresorul găsește noi oportunități de a batjocori și de a chinui victima. Devine mai agresiv din punct de vedere fizic și amenință să facă și mai mult rău pentru a insufla groaza în mintea victimei sale. Se simte puternic atunci când angrenează victima în actele sale de violență. Rezultatele acțiunilor pe care le săvârșește îi trezesc un sentiment de bucurie și plăcere.

Copilul agresat își petrece orele încercând să identifice modalități noi prin care să evite interacțiunea cu agresorul. Nu poate să se concentreze pe temele de la școală, se îmbolnăvește fizic, inventează tot felul de scuze pentru a nu se mai duce la locul de joacă, la toaletă sau în sala de mese, se simte neputincios și deznădăjduit.

Spectatorii nu tocmai nevinovați se împart din nou în două tabere: un grup se păstrează departe de agresor pentru a evita orice confruntare, celălalt grup se alătură agresivității. Primul grup se teme de agresor, cel de-al doilea îl idolatrizează. Ambele grupuri se conving că nu vor ajunge pe lista victimelor, susținând că victima și-a căutat-o cu lumânarea, a meritat ce i s-a întâmplat, a fost un pământău, a rămas în afara cercului lor de apropiați.

Actul V: Apogeul durerii

Agresorul continuă să chinuie și să rănească victima cu o răutate tot mai mare. Își asumă rolul de agresor, nu reușește să dezvolte relații sănătoase, nu are capacitatea de a vedea lucrurile din perspectiva celuilalt, este lipsit de empatie, de înțelegere sau de compasiune, se consideră puternic și plăcut de ceilalți. Într-adevăr,

unii colegi și adulți consideră că are abilități puternice de lider și că este un „puști de treabă”. Sentimentul că i se cuvine, intoleranța față de diferențe și plăcerea de a-i exclude pe ceilalți sunt elementele distinctive ale reputației de care se bucură.

Fiind constant supus atacurilor, **copilul agresat** începe să arate semne de depresie și poate riposta, la rândul său, față de cei care îl atacă. Colegii și adulții îl etichetează ca fiind un copil problematic sau dificil. Pentru că a lipsit mult și nu poate să se concentreze la școală, nu are rezultate bune – o altă sursă de presiune și rușine. Cum nu reușește să găsească moduri constructive pentru a-și redobândi controlul asupra propriei vieți, își petrece timpul gândindu-se la diferite modalități prin care să se răzbune. Poate să se alăture unui grup format din alți copii „indezirabili”, născocind împreună un plan de răzbunare, sau se adâncește mai mult în senzația de izolare și înstrăinare, în încercarea de a pune un punct durerii pe care o simte. Începe să semene cu caricatura dezumanizată descrisă de agresor.

Spectatorii nu tocmai nevinovați aleg să reacționeze într-unul dintre următoarele patru moduri:

1. continuă să le fie frică de agresor și să învinovătească victima pentru faptul că a devenit ținta agresorului;
2. se alătură agresivității, trecând din rândurile spectatorilor pentru a deveni ei înșiși agresori, acoliți ai agresorului sau susținători activi;
3. observând că nu intervine nimeni, ridică din umeri, simțindu-se neputincioși să oprească bullyingul;
4. sau chiar mai rău, ajung la concluzia că nu este treaba lor și nu văd de ce ar trebui să oprească agresivitatea.

Actul VI: Actul final

Agresorul ajunge la maturitate fie cu un sentiment de sine precar, fie cu o stimă de sine exagerată, manifestând abilități sociale deficitare și o predispoziție către reacții agresive în fața provocă-

rilor, jignirilor și sfidărilor imaginare. Bullyingul devine un mod de viață în relațiile sale personale, sociale și de muncă. Considerând că este un fenomen social normal, îi minimizează efectele nocive prin diferite justificări și scuze.

Agresorul cu un statut social important este susținut de cultura prevalentă în comunitate, care îi percepe comportamentul ca fiind „regula”. Această susținere nu face decât să îi alimenteze mândria, sentimentul de superioritate și pretențiile sale de supunere necondiționată din partea celorlalți. Ajunge adesea într-o poziție de putere în liceu, în universitate, în comunitate, în zona afacerilor sau a politicii și îi chinuie, fără consecințe aparente, pe cei pe care îi consideră inferiori sau o amenințare la propria poziție de superioritate.

Persoana agresată se adâncește mai mult în depresie și/sau furie. Este furioasă pe sine, pe agresor, pe spectatorii nu tocmai nevinovați și pe toți adulții care nu au vrut sau nu au putut să o ajute. Neavând încredere că adulții o pot proteja sau sprijini și simțindu-se izolată de relații sănătoase cu semenii săi, face orice este necesar pentru a scăpa de durere. Furia reținută poate să explodeze într-un acces de violență împotriva agresorului și a tuturor celor care par să-l fi ajutat pe agresor, a celor care au stat cu mâinile în sân și a adulților care nu au fost capabili să o protejeze. Într-un scenariu alternativ, copilul agresat, copleșit de o furie care face implozie, se sinucide pentru a pune capăt durerii. Într-o a treia variantă care le combină pe celelalte două și este mult prea familiară astăzi, el dă frâu liber unei acțiuni violente care se termină cu mai multe morți, apoi se sinucide sau își încheie efectiv viața fiind încarcerat.

Spectatorii nu tocmai nevinovați sunt prinși la mijloc, se simt vinovați pentru că nu au intervenit sau devin atât de desensibilizați în fața violenței încât minimizează și normalizează bullyingul ca pe o parte integrantă a copilăriei, susținând că nu e mare scofală, ci doar o altă modalitate prin care copiii se călesc.

Scena este pregătită pentru o nouă reprezentare.

Bis!

După ce se lasă cortina peste tragedie, agresorul și complicii săi își doresc repetarea spectacolului. Nu sub forma unei justificări evidente privind metodele și mijloacele de acțiune ale agresorilor sau al unui apel pentru continuarea agresiunii, ci mai degrabă prin încăpățănarea cu care neagă că ar fi existat vreo formă de hărțuire, dar și prin blamarea și învinovățirea continuă a victimei. Declară că victima a avut probleme personale și că din vina ei i s-au întâmplat toate. În cazul bullyingului rasial, victima se confruntă adesea cu acuza că este prea sensibilă. În cazul hărțuirii sexuale, victima trece printr-un proces de revictimizare fiind acuzată că a fost complice la fapta sau că și-a căutat răul ce i-a fost făcut.

Înlocuiește „el” cu „ea”; în locul agresiunii fizice, folosește agresiunea verbală, excluderea socială, zvonurile și bârfele. Schimbă motivul pentru care copilul hărțuit a fost perceput ca o țintă potențială – fie că e vorba de etnie, naționalitate, gen, orientare sexuală, identitate de gen, religie, trăsături fizice, abilități mintale, greutate, statură, alergii sau statut economic – și ai în față o piesă cu un decor nou, dar cu aceeași temă, aceleași acte și același final tragic.

Această tragedie durează de prea mult timp.

În restul primei părți din carte, vom discuta despre ce este și ce nu este bullyingul:

- statistici – numerele din culise;
- cei trei protagoniști – măștile, replicile, acțiunile; impactul pe care îl au unul asupra celuilalt;
- ciclul de violență pe care îl creează împreună, precum și miturile periculoase care ajută la perpetuarea acestuia.

În partea a doua, vom explora modul în care mediul de acasă, școala și comunitatea pot juca un rol în crearea unui context favorabil apariției bullyingului și atribuirea rolurilor pentru fiecare copil. Mai important, vom căuta modalități prin care cei trei ac-

Agresorul, victima și spectatorii nu tocmai nevinovați

EBRIS

We know

books

tori să se unească, astfel încât să rupă ciclul violenței și să creeze comunități cărora le pasă, în care să poată înflori toți copiii.

Avem o obsesie pentru găsirea unor explicații simple care să ne ofere iluzia că există soluții simple... Când analizăm fenomenul de violență în școală, descoperim o mulțime de lucruri care amplifică riscul apariției acesteia – violența în familie, violența de la televizor, hărțuirea și a fi hărțuit, o cultură care promovează violența ca metodă de succes prin care obții ceea ce îți dorești. Cel mai probabil, situația în care ne aflăm acum este mai degrabă o acumulare a tuturor acestor factori, nu un rezultat al unuia dintre ei.

Dr. Howard Spivak,

profesor de pediatrie și sănătate comunitară la Școala de Medicină a Universității Tufts și autor al unui editorial care însoțește primul studiu realizat la nivel național despre fenomenul de bullying în școli, publicat în numărul din aprilie 2000 al *Journal of the American Medical Association*

Capitolul doi

Statistici: cifrele din culise

Fac tot ce-mi stă în puteri, lucrez cu experți, studiez cu adevărat statisticile pentru a descoperi o cale prin care a fi amabil și afectuos să fie considerată o atitudine cool sau normală.

Lady Gaga

Într-un studiu realizat de Henry J. Kaiser Family Foundation, o organizație filantropică din domeniul sănătății din SUA, în colaborare cu rețeaua TV Nickelodeon și Children Now, un grup de consiliere pentru tineri, aproape trei sferturi dintre preadolescenții intervievați au declarat că bullyingul este un fenomen des întâlnit la școală și că devine cu atât mai răspândit după ce copiii încep liceul. 86% dintre copiii cu vârste cuprinse între doisprezece și cincisprezece ani au spus că sunt batjocoriți sau hărțuiți la școală, bullyingul devenind astfel mai răspândit decât fumatul, alcoolul, consumul de droguri sau sexul în rândul aceleiași categorii de vârstă. Peste jumătate dintre copiii cu vârste cuprinse între opt și unsprezece ani au spus că bullyingul este o „mare problemă” la școală. „Este un subiect de mare îngrijorare pentru copii. O realitate cu care se confruntă în fiecare zi”, a raportat Lauren Asher de la Henry J. Kaiser Family Foundation.

La solicitarea Consiliului Educației din Toronto, dr. Debra J. Pepler și colegii săi de la Centrul de Cercetare LaMarsh privind Violența și Rezolvarea Conflictelor de la Universitatea York au efectuat un studiu descriptiv privind bullyingul. Pe baza răspunsurilor celor 211 elevi din paisprezece clase, de la clasa a patra